

Yttrande över förslaget till kyrkohandbok Svenska kyrkans utredningar 2012:1-3

Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse (aKF) har beretts tillfälle att yttra sig över förslaget till ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan. För remissen finns en webbaserad enkät, som har besvarats i valda delar. Följande yttrande är en bilaga till denna enkät, men bör betraktas som arbetsgemenskapens huvudsakliga remissvar.

I det utsända förslaget ska utformningen av den allmänna gudstjänsten (högmässa, mässa/gudstjänst) i större utsträckning än i den nuvarande handboken vara lokalt varierad, också vad gäller mässans ordinarium. Genom en mängd olika varianter för i princip varje moment samt en stor möjlighet att välja vilka moment som ska förekomma, upphör definitivt tanken på att Svenska kyrkan ska ha ett gemensamt gudstjänstliv. Effekten blir dels att svenskkyrkliga gudstjänstfirare inte kommer att kunna känna igen sig mellan olika församlingar. Dels att kyrkohandboken upphör att vara ett samlade uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Förslaget etablerar här knappast en ny ordning, utan stadfäster snarare den praxis som i realiteten finns i dagens Svenska kyrka. Såvitt aKF förstår är det handboks-kommitténs förhoppning att detta förslag ska kunna stärka troheten mot kyrkohandboken. Snarare torde det bli tvärtom: handboken kommer i ännu större utsträckning än idag att betraktas som en plocklåda, där man kan ta det man vill ha och i övrigt producera resten i den lokala församlingen. I sak blir det därmed betydligt mindre intressant än vid tidigare handboksrevisioner vad som står eller inte står i handbokens text.

Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse ser inget behov av en ny kyrkohandbok. Det skulle vara fullt tillräckligt att komplettera den nuvarande kyrkohandboken med ytterligare alternativ samt att tillåta församlingarna att använda vilka melodier de önskar till mässans fastlagda liturgiska texter. Inte desto mindre menar arbetsgemenskapen av liturgiska, pastorala, stilistiska och – inte minst – teologiska skäl att det föreliggande förslaget, för att kunna antas som Svenska kyrkans kyrkohandbok, först kraftigt måste omarbetas.

1. Teologiska skäl

Gudstjänsterna i en kyrkohandbok är först av allt kyrkans gudstjänst. Detta innebär att de måste uttrycka kyrkans tro. Den ofta citerade sentensen *Lex orandi, lex credendi* är en reciprok sats: så som vi ber, så tror vi – *och* så som vi tror, så skall vi be. Det som kallats trons mönster – det kristologiska och trinitariska dogmat – är med andra ord något förpliktigande. Att mässan riktas ”till Fadern, genom Sonen, i Anden” är därmed inte något man i en församlings gudstjänst kan ha eller mista. Detta mönster tunnans ut till exempel när namnet Fader ersätts av ett okvalificerat, opersonligt ”Gud” och när den urkristna bekännelsen att Jesus är Herre undviks. Taget som helhet och i en mängd enskilda formuleringar bryter det föreliggande förslaget med kyrkans samlade erfarenhet.

Den stora kyrkliga traditionen innefattar i sig också en liturgisk tradition. Mässans och sakramentens formuleringar är slipade genom månghundraårig bön och är överlämnade till vår tid som en trosskatt. Ytterst handlar gudstjänstspråket om att kyrkans liturgi måste uttrycka *enhet*. Den måste vara ekumenisk i ordets djupaste betydelse och innefatta den ekumenik som bedrivs över tiden, det vill säga med de ”trogna i alla tider” och på alla platser. Kyrkans gudstjänst skall ge uttryck för det som trots ”alltid, överallt och av alla”.

Guds folk har ett gemensamt trons modersmål, som har sina källor i Bibeln. Det bibliska materialet finns tolkat och koncentrerat i kyrkans liturgi och hennes bekännelse. Kyrkans bön i gudstjänsten måste därför principiellt – utan att därmed nödvändigtvis vara rena citat ur den för tillfället aktuella översättningen – vara ett utflöde av Bibelns språk, så som Bibeln faktiskt föreligger kanoniserad.

I kommittén är man inte omedveten om den stora skillnad som utformningen av den allmänna gudstjänsten kommer att få mellan olika församlingar. I kommentardelen betonar man därför den fyrledade struktur som finns i en mässa (Samling–Ordet–Måltiden–Sändning). Arbetsgemenskapen instämmer i detta sätt att strukturera mässan – som även finns i det så kallade Artos Missale och i nuvarande handbok – och skulle gärna se att det blev tydligt i gudstjänstens firande i församlingarna. Samtidigt betvivlar vi att detta ökar sammanhållningen mellan olika församlingar: igenkännandet reduceras till att gudstjänsten inleds och avslutas, att man läser ur Skriften, predikar samt firar nattvard.

Inom den samfundsöverskridande liturgiska rörelsen i modern tid har istället etablerats ett fullödigare gemensamt mönster. Till den västerländska mässans grundordning hör då även Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus och Agnus Dei. Att anknyta till denna internationella praxis

borde enligt vårt förmenande ha varit det självklara alternativet till den splittrande mångfald av alternativ som nu präglar förslaget.

Denna stora mångfald av alternativ gör det omöjligt för detta förslag till handbok för Svenska kyrkan att ge uttryck för en läroenhet. Arbetsgemenskapen ifrågasätter om det föreliggande förslaget i sin helhet verkligen uttrycker kyrkans tro, står i den stora kyrkliga liturgiska traditionen samt är ett utflöde av bibliskt språkbruk.

2. Liturgiska och pastorala skäl

Trots mycken god vilja i förslagets kommentardel rymmer själva förslaget många exempel på, att det krävs ytterligare och fördjupad reflektion kring det liturgiska skeendet och den pastorala verkligheten. Vi nöjer oss här med att beröra några exempel.

(1) I kommentardelen förs en diskussion kring prefationen (över huvud taget finns mycket i den principiella diskussionen kring nattvardsbönens helhet som arbetsgemenskapen delar). Det står bland annat (s. 87): ”Prefationen uttrycker ett anamnetiskt perspektiv och påminner i lovprisningens form om Guds välgärningar.” I förslaget finns en prefation för Mariadagar; rent principiellt är detta ett värdefullt tillskott, men utformningen av denna prefation omtalar inte Guds välgärningar utan riktar enbart in sig på människan: ”Med Maria jublar vi över befrielsen, hela världen gläder sig. Vi vill som Maria bejaka dig i våra liv. Vi vill höja vår röst för rättvisan och göra din nåd synlig i världen. Därför vill vi ...”. Anledningen till att vi sjunger ”Helig, helig, helig” skulle alltså vara vad vi människor själva vill göra, inte Guds utkorelse av Maria att bli Herrens mor.

(2) I förslaget finns flera alternativ till församlingens gemensamma korta acklamationer. Tre exempel. Den gammaltestamentliga läsningen och episteln kan avslutas ”Så lyder Guds/Herrens/Bibelns ord”. Församling svarar ”Gud, vi tackar dig” eller ”Gud, gör ditt ord levande bland oss”. Efter instiftelseorden kan församlingen säga: ”Din död förkunnar vi, (Herre), din uppståndelse ...”. Genom parenteser uppstår två alternativ. Efter kommunionen kan följande ord användas: ”P: Vi har tagit emot (vår Herre) Jesus Kristus. (P/F:) Han bevare/bevarar oss till evigt liv. Amen. (P: [Låt oss] Gå i Herrens/Jesu Kristi frid.)” I teorin finns här 64 olika sätt att utforma detta moment!

Det är omöjligt för församlingen att i de olika fallen veta vilket alternativ som ska användas i. Även om det snart utbildas en praxis i den konkreta gudstjänstfirande gemenskapen, så kan den som gästar församlingen inte veta – utom genom att titta i agendan. Samma problem

uppstår vid gemensamma stifts- och kontraktsmässor. Det är en orimlighet att hela tiden behöva titta i en tryckt text. Fokus i liturgin ska rimligen vara på annat – nämligen det som sker: Guds ord som läses, den i sakramentet närvarande Jesus Kristus och att han tar sin boning i kommunikanten.

(3) I den nuvarande handboken har 'Amen' sin liturgiska funktion i att markera församlingens instämmande i till exempel bönerna. Utifrån ordets betydelse är det den rimliga användningen. Nuvarande handbok är här konsekvent, medan det föreliggande handboksförslaget varierar. I den allmänna gudstjänsten förväntas församlingen svara Amen på dagens bön och vissa förböner, medan de inte ska göra det efter nattvardsbönerna, vissa förböner och bönen efter kommunionen. Detta signalerar tydligt att det föreliggande förslaget inte är genomtänkt och genomarbetat utifrån ett liturgiskt perspektiv, där såväl mässans inre logik som församlingens respektive prästens och diakonens roll är genomreflekterad.

3. Stilistiska skäl

I så gott som samtligt nyskrivet material märks att det inte funnits med en professionell stilist i handbokskommittén. Materialet har inte den stilistiska nivå som krävs för texter som ska upprepas söndag efter söndag och bes högt. Några exempel från prefationerna och nattvardsbönerna får räcka för att tydliggöra att alla texterna måste gås igenom av språkligt medvetna personer.

(1) I många av de nyskrivna nattvardsbönerna används en form av upprepning, till exempel: ”Jesus Kristus, vi minns natten då du övergavs. Vi minns ditt lidande på korset och din uppståndelse. Vi såg den tomma graven och mötte dig levande. Vi minns din himmelfärd. Vi stod under dina välsignande händer.” (nattvardsbön 12). Här blir upprepningen av pronomenet ”vi” ganska tröttsam samtidigt som predikaten växlar mellan presens och preteritum, som gör att subjektet ömsom befinner sig i nutid och utför en mental akt (”minns”), ömsom flyttar sig till en förfluten tid och deltar i handlingen (”såg”, ”mötte”, ”stod”).

(2) I prefation allmän 2 står det: ”Ja, sannerligen du ensam är värd vårt lov, allsmäktige Fader, helige Gud. Dig vill vi prisa och välsigna genom *Jesus Kristus*, vår Herre. I *Kristus*, vår befriare och vän ...”. Normalt i en svensk text borde det stå: ”... genom Jesus Kristus, vår Herre. I *honom*, vår befriare och vän ...”. (vår kurs.).

(3) Nuvarande nattvardsbön D lyder efter Sanctus: ”Lovad vare du, himmelens och jordens Herre, som förbarmat dig över oss och utgivit din ende Son, för att var och en som tror på

honom inte skall gå förlorad utan ha evigt liv.” I förslaget är texten ändrad. Referensen till Joh 3:16 är tydligare, men den stilistiska utformningen och rytmen avsevärt sämre, vilket gör det svårare att be texten högt: ”Lovad är du, himmelens och jordens Herre, som så älskade världen att du gav den din ende Son, för att den som tror på honom inte ska gå förlorad utan ha evigt liv.” (nattvardsbön 5).

4. Musikaliska aspekter

Enligt arbetsgemenskapens mening bör kyrkohandboken fastställa *texten* för de liturgiska partierna. I ett bihang kan sedan finnas det som i förslaget är musikserie A, såsom ett uttryck för Svenska kyrkans liturgiska och musikaliska skatt. Församlingarna bör därutöver vara fria att använda vilka melodier de önskar för de liturgiska partierna. I de fall där texten i en tonsättning av mässpasierna avviker, om än bara marginellt, från handbokens fastställda text borde Domkapitlet först ge sitt tillstånd.

5. Direktiven och det ekumeniska perspektivet ännu en gång

Till skillnad från den senaste handbokskommittén som lade fram sitt förslag år 2000, har det i det nuvarande uppdraget inte ingått att föra in ekumeniska översättningar av trosbekännelserna och Herrens bön. Arbetsgemenskapen beklagar att det på svensk mark inte finns en enhetlig översättning av den apostoliska och nicenska trosbekännelsen. Det hade varit ett värdefullt bidrag till den kristna enheten. På samma sätt hade det varit mycket angeläget att på det svenska språkområdet etablera en gemensam ekumenisk översättning av den västerländska mässans liturgiska sånger.

Arbetsgemenskapen menar att förslaget inte tar det ekumeniska perspektivet på tillbörligt allvar. Den prövning av liturgin ”i ljuset av den enighet om nattvarden som vi nu håller på att uppnå”, som det stora ekumeniska konsensusdokumentet *Baptism–Eucharist–Ministry* förpliktigar till, har inte gjorts i tillräcklig utsträckning (BEM nr III.28). Trots att Svenska kyrkan officiellt bejakat detta dokument har hon i sin förnyelse av gudstjänstböckerna inte lyckats implementera uppnådd konsensus. Ytterst handlar det om Svenska kyrkans katolska arv och allmänkyrkliga identitet.

För en mer detaljerad genomgång av förslaget ordning för den allmänna gudstjänsten hänvisas till Mikael Isacson och Mikael Löwegrens artiklar i svensk Pastoraltidskrift nr 23, 24 och 25/2012. Dessa texter bifogas.

Möln dal, Ryssby, Varberg och Visby den 31 januari 2014

För arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse

Ove Lundin
Ordförande

Björn Fyrlund
Vice ordförande

Mikael Isacson

Mikael Löwegren